

PROJEKT KONFLIKTNÍ MÍSTA PAMĚTI

Výukový materiál **Rok 1989**

antikomplex

CÍLE

Žáci...

1. seznámí se s odlišnými pohledy na události roku 1989 a hodnocením předlistopadového a polistopadového vývoje;
2. respektují odlišné názory na výklad událostí v roce 1989, předlistopadový a polistopadový vývoj;
3. zamyslí se nad tím, čím jsou tyto odlišnosti způsobeny;
4. otevřeně a kriticky diskutují o těchto odlišnostech;
5. kriticky hodnotí předložené informace;
6. seznámí se s průběhem revolučních událostí ve svém okolí;
7. umí pracovat s archivními dokumenty a vzpomínkami pamětníků.

OBSAH LEKCE

- Popis událostí v listopadu 1989 včetně návrhu exkurzí.
- Představení veřejného mínění českých občanů o období komunismu a o sametové revoluci.
- Konfrontace vzpomínek pamětníků – komunistů a disidentů.

Anotace

Vnímání událostí spojených s pádem komunistického režimu je podstatnou složkou historického vědomí české společnosti. Listopad 1989, který odstartoval sociální změny v naší zemi, je výrazným dějinným zlomem, kterého se mohla současná střední generace aktivně účastnit. Jedná se však také o událost, která vyvolává diskusi o jeho významu a následné společenské transformaci. K pádu komunistického režimu v Československu přispěly nejen změny, ke kterým v druhé polovině 80. let došlo v Moskvě a v jednotlivých zemích socialistického bloku, ale také řada domácích faktorů. Politika otevřenosti (glasnosti) a přestavby (perestrojka), kterou po svém nástupu do funkce generálního tajemníka ÚV KSSS vyhlásil Michail Gorbačov, umožnila postupné uvolňování v dalších socialistických zemích. V Československu se stále více projevovala nespokojenost obyvatel s ekonomickou situací a stávajícím autoritativním režimem, který měl v důsledku událostí v roce 1968 jen nízkou legitimitu. Nahrazení Gustáva Husáka ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ Milošem Jakešem, od kterého si vládnoucí garnitura slibovala zlepšení, k uklidnění situace nevedla. V těchto poměrech stále více vzrůstal vliv Charty 77, která byla jedinou opoziční silou v zemi. Od roku 1987 probíhaly v řadě českých měst pouliční demonstrace namířené proti režimu. Mezi ty největší patřila demonstrace věřících v Bratislavě v březnu 1988, pražská demonstrace 21. srpna 1988 či tzv. Palachův týden v lednu 1989. Situace vyvrcholila na konci roku 1989. Komunistická strana byla na jedné straně znepokojena změnami v Maďarsku a Polsku, na druhé straně však nebyla ochotna k ústupkům. V reakci na brutální zásah proti demonstrantům na Národní třídě 17. listopadu 1989 zahájili vysokoškoláci stávkou, k níž se postupně připojili divadelníci a později také dělníci. Masové demonstrace na náměstích a další podpůrné akce organizovala zastřešující opoziční hnutí – Občanské fórum a Veřejnost proti násilí. Pod vlivem sílících bouří zahájili představitelé komunistického režimu jednání se zástupci opozičního hnutí. Dva dny po generální stávce 27. listopadu 1989 zrušilo Federální shromáždění článek o vedoucí úloze KSČ ve společnosti. V prosinci byla jmenována nová vláda, ve které zasedli také zástupci opozice. Současně byl vedením Občanského fóra navržen na post prezidenta republiky Václav Havel. Jeho zvolení 29. prosince 1989 bylo symbolickým završením sametové revoluce.

Narativ č. 1: Veřejné mínění

Článek popisuje postoj české společnosti k dění v roce 1989, předlistopadovému a polistopadovému vývoji. Studie se zabývá obecným obrazem sametové revoluce v kontextu moderních dějin a sleduje vývoj veřejného mínění o této události. Autor čerpá z výsledků tří výzkumů realizovaných v roce dvacátého výročí sametové revoluce, které vcelku podrobně vykreslují reflexi těchto klíčových událostí novodobé české historie.

HAMPL, S., VINOPAL, J., ŠUBRT, J.: Reflexe novodobých českých dějin, sametové revoluce a současného vývoje v názorech veřejnosti. In: Naše společnost. 2011, č. 1 [cit. 2014-11-14]. ISSN 2336-1646. Dostupné z:

http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a6842/f11/100132s_Reflexe.pdf

Narativ č. 2: Pohled komunistů

Záznamy rozhovorů s významnými představiteli komunistického režimu v osmdesátých letech 20. století – generálním tajemníkem ÚV KSČ Milošem Jakešem a členem ÚV KSČ Miroslavem Štěpánem – ukazují jejich pohled na události v roce 1989. Z jejich vzpomínek je patrné, že listopadové události vnímají jako důsledek vnitropolitického vývoje v SSSR a roli tehdejší opozice hodnotí jako okrajovou.

Rozhovor Miroslava Vaňka (vedoucí Centra orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR) s Milošem Jakešem (generální tajemník ÚV KSČ v letech 1987 až 1989), září 2005. Rozhovor uložen ve sbírkách Centra orální historie. Dostupné z:

<http://www.coh.usd.cas.cz/cs/katalog-a-sbirky-rozhovoru/20-video/politicke-elity-a-disent/64-politicke-elity-a-disent-jakes>

Rozhovor Miroslava Vaňka (vedoucí Centra orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR) s Miroslavem Štěpánem (člen ÚV KSČ v letech 1988 až 1989), prosinec 2004. Rozhovor uložen ve sbírkách Centra orální historie. Dostupné z:

<http://www.coh.usd.cas.cz/cs/katalog-a-sbirky-rozhovoru/20-video/politicke-elity-a-disent/65-politicke-elity-a-disent-mstepan>

Narativ č. 3: Vzpomínky přímých účastníků

Záznam rozhovorů s přímými účastníky událostí roku 1989 – zakladatelem iniciativy Most, která přispěla k dialogu mezi vládnoucí garniturou a disidenty, Michalem Horáčkem a studentským lídrem Šimonem Pánkem – ukazuje jejich pohled na události v roce 1989. Oba hodnotí sametovou revoluci jako klíčový moment moderních českých dějin, který většina společnosti nečekala a stejně tak ani nebyla připravena na následné převzetí zodpovědnosti za demokratický vývoj.

Vzpomínky na sametovou revoluci Michal Horáček: Se svobodou neumíme pracovat, tradice je příliš krátká. [online]. 2014-11-16. [cit. 2014-11-25]. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/292581-horacek-se-svobodou-neumime-pracovat-tradice-je-prilis-kratka/>

Interview ČT24 Šimon Pánek, ředitel, Člověk v tísní. Jakmile se do něčeho pustím, strach mizí. [online]. 2014-11-16. [cit. 2014-11-25]. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10095426857-interview-ct24/214411058041113>

Otázky ke konfliktnosti zmíněných narativů

- Jak hodnotí občané České republiky rok 1989, předlistopadový a polistopadový vývoj?
- Jak se pohled na listopad 1989 a následný vývoj v průběhu posledních let vyvíjel?
- V čem jsou jejich pohledy odlišné a v čem se shodují?
- Proč se jejich názor na dané události liší?
- Které faktory mají vliv na vnímání tohoto období?
- Jak ovlivňuje jejich hodnocení současná společenská / politická atmosféra?
- Jakou roli zde hraje časový odstup?
- Jak ovlivňuje prezentace listopadu 1989 obraz moderní České republiky?
- Jak se odráží hodnocení daných událostí v aktuálním dění?

AKTIVITA: ANKETA

Pomůcky: Papír a psací potřeby, počítač ke zpracování dotazníků a výsledků ankety, kopírka či tiskárna k tisku dotazníků

Popis činnosti: Úkolem žáků je realizovat anketu zaměřenou na listopadové události roku 1989. Žáci si připraví pět otázek, které budou pokládat respondentům. Upozorníme je, že musí zařadit také otázky zaměřené na osobu respondenta, jako je jeho věk a pohlaví. Ve chvíli, kdy se žáci shodnou na otázkách, vytvoří dotazník, který budou používat ke sběru dat. Sběr dat probíhá dle možností žáků. Mohou oslovit zaměstnance školy, své rodiče a jejich známé, případně obyvatele města. Sebraná data zpracují do závěrečné zprávy o anketě – shrnou výsledky (včetně informací o počtu, věku a pohlaví respondentů), vypočítají procenta, připraví grafy. Výsledky ankety žáci prezentují během hodiny.

Doporučení: Můžeme připravit prezentaci pro celou školu formou nástěnky, která bude obsahovat nejen výsledky ankety, ale také základní informace o listopadu 1989.

AKTIVITA: REVOLUCE OČIMA PAMĚTNÍKŮ

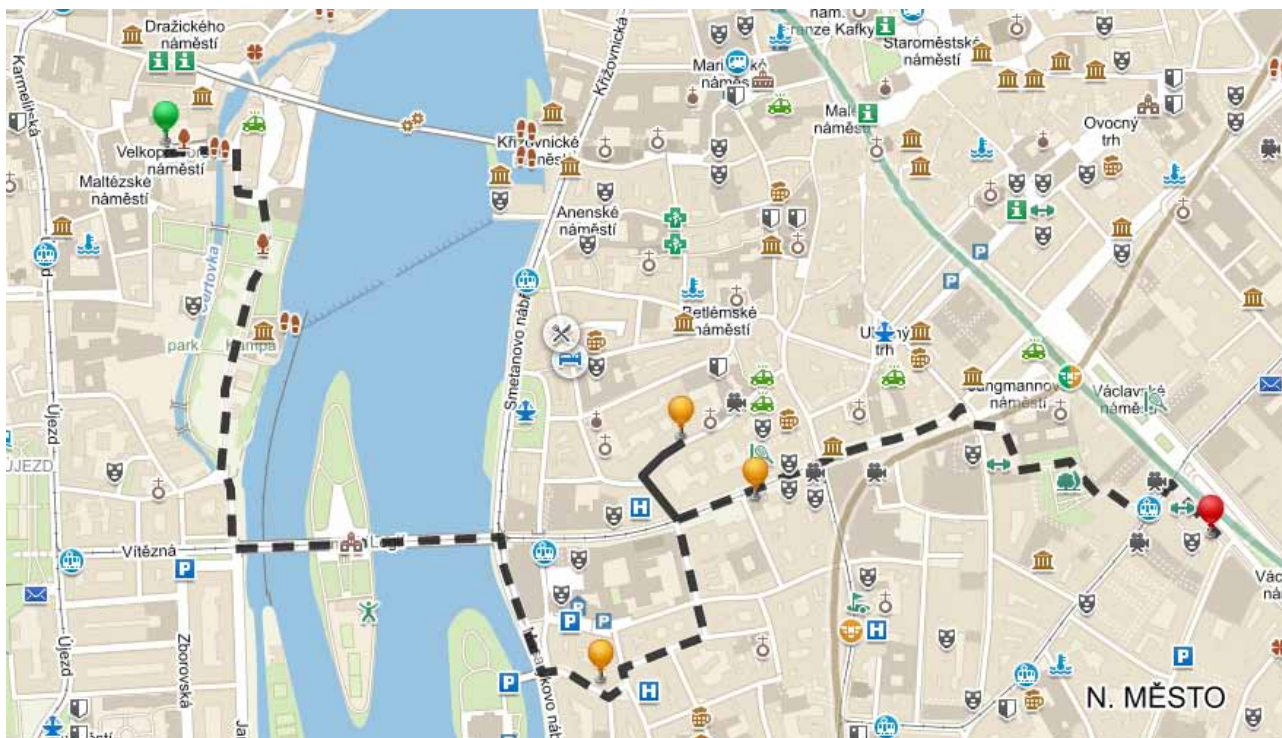
Pomůcky: Diktafon či papír a psací potřeby pro záznam rozhovoru

Popis činnosti: Požádáme žáky, aby ve svém okolí vyhledali pamětníka událostí roku 1989. Za pomoci metody orální historie zpracují ve skupinách rozhovor s touto osobou. Jejich hlavním cílem je zjistit, jak daná osoba vnímala události sametové revoluce a následný polistopadový vývoj. Pro ilustraci daného období můžeme také použít fotografie, letáky a jiné dobové materiály, které daná osoba poskytne. Získané informace žáci sepíší do uceleného rozhovoru, který později prezentují ve třídě. Po prezentacích porovnáme jednotlivé vzpomínky. Hledáme, co mají společného a v čem se liší. V rámci konečné reflexe se spolu s žáky zamyslíme nad tím, čím jsou odlišnosti způsobeny.

Doporučení: S ohledem na schopnosti žáků a čas můžeme informace získané z rozhovorů doplnit dobovými prameny, které vyhledáme v místním archivu či muzeu.

EXKURZE 1: SAMETOVÁ REVOLUCE V PRAZE

Navštivte místa spojená se sametovou revolucí v Praze. Prohlédněte si Lennonovu zeď a restauraci u Zpěváčků, kde se scházela opoziční hnutí. Navštivte Bartolomějskou ulici, kde se nacházela vyšetřovna StB. Pokračujte přes Národní třídu až na Václavské náměstí, kde v listopadu 1989 probíhaly demonstrace. Trasa je dlouhá 3 km a je možné ji absolvovat během dvou hodin.

Lennonova zeď

Zeď se nachází v Maltézských zahradách na severní straně Velkopřevorského náměstí na Malé Straně v Praze. První nápisy na zdi se podle pamětníků objevily již v šedesátých letech 20. století. Po smrti Johna Lennona v roce 1980 zde vznikl jeho symbolický hrob a brzy se zde začala objevovat graffiti inspirovaná Johnem Lennonem a jeho texty. Nápisy byly poprvé zatřeny v roce 1981, což vedlo k radikalizaci pisatelů, kteří sem začali psát texty s politickým podtextem. Komunistický režim vnímal toto místo jako jedno z center odporu proti režimu a snažil se aktivity mládeže zdiskreditovat. V současné době je zeď turistickou atrakcí, na které se objevují nápisy všeho druhu.

Restaurace u Zpěváčků

Restaurace u Zpěváčků (Na Struze 1740/7, Praha 1), ve které vznikl manifest *Návrat krále* opozičního hnutí České děti na jaře 1988. Manifest podepsalo 28 signatářů, například Ivan Martin Jirous, Petr Placák a Jáchym Topol. Hnutí požadovalo demokratizaci země, prostřednictvím letáků vyzývalo k demonstracím na výročí invaze vojsk varšavské smlouvy do Československa či manifestu v den výročí přijetí Všeobecné deklarace lidských práv.

Bartolomějská

V Bartolomějské ulici č. 306/7 sídlila správa vyšetřování a nacházely se zde vyšetřovny a vazební věznice StB. Vyšetřovna v bartolomějské ulici se také někdy slangově nazývala kachlíkárna. Jednalo se často o místo, kde se zatčení poprvé setkali s vyšetřovateli StB. 17. listopadu 1989 byli v Bartolomějské ulici soustředěni příslušníci policie, kteří byli instruováni k zásahu proti účastníkům plánované demonstrace. Následně sem byli přivázeni zatčení účastníci události na Národní třídě 17. listopadu 1989.

Národní třída

Na Národní třídě byl 17. listopadu brutálně ukončen průvod vysokoškoláků, který začal shromážděním na Albertově v areálu Univerzity Karlovy. Z Albertova se patnáctitisícový průvod vydal na Vyšehrad, kde na Slavíně účastníci položili květiny, zapálili svíčky a zazpívali státní hymnu u hrobu Karla Hynka Máchy. Odsud se průvod vydal Vratislavovou ulicí do centra. Na křižovatce u Botanické zahrady došlo k prvnímu zásahu SNB, což vedlo ke změně trasy průvodu, který přes Národní třídu pokračoval na Václavské náměstí. Mezitím se začaly formovat jednotky VB a SNB, které celý průvod obklíčily a následně brutálně rozprášily.

Václavské náměstí

Václavské náměstí bylo v listopadu 1989 centrem dění. 17. listopadu na Václavské náměstí směřovala část průvodu vysokoškoláků, který byl zastaven jednotkami VB a SNB na Národní třídě. Od 20. listopadu se zde pravidelně konaly demonstrace a první manifestace Občanského fóra. 21. listopadu na Václavském náměstí z balkonu Melantrichova nakladatelství poprvé promluvil Václav Havel. Následující den demonstrace pokračovaly a projevy byly ukončeny prvním veřejným vystoupením Marty Kubišové po 20 letech, která zazpívala Modlitbu pro Martu a následně státní hymnu. Během generální stávky 27. listopadu se na demonstraci na Václavském náměstí sešlo 300 000 lidí.

EXKURZE 2: SAMETOVÁ REVOLUCE V NAŠÍ OBCI

Zjistěte, jak probíhala sametová revoluce u vás, a navštivte místa spojená s listopadovými událostmi ve vaší obci. Pátrejte po zásadních událostech ve vašem městě v archivech, muzeích, regionálním tisku nebo se zeptejte pamětníků. Probíhaly ve vašem městě demonstrace? Jaké podniky se zapojily do generální stávky? Vzniklo u vás Občanské fórum? Kde se jeho zástupci scházeli? Navštívila vaše město delegace z Prahy, aby informovala o dění na Národní třídě 17. listopadu? Jak se v tuto dobu zachovali představitelé vládnoucí moci a kde zasedali? Na základě zjištěných informací připravte exkurzi po významných místech sametové revoluce ve vašem městě. Pro lepší ilustraci tehdejšího dění můžete místa navštívit v doprovodu pamětníků nebo využít dobové fotografie.

Doporučení: Připravte ze své cesty reportáž a publikujte ji ve školních novinách.

DOPORUČENÁ LITERATURA

Odborná literatura

DOLEJŠÍ, M.: Analýza 17. listopadu 1989 [online]. Národně vzdělávací institut, Praha 1990. [cit. 2014-11-25]. Dostupné z:

http://www.vzdelavaci-institut.info/?q=system/files/Analýza_17_listopadu1989-Miroslav_Dolejsi.pdf

SUK, J.: Labyrintem revoluce. Prostor, Praha 2009.

ŠTĚPÁN, M.: Můj život v sametu aneb Zrada přichází z Kremlu. Malý princ, Praha 2013.

VANĚK, M., KRÁTKÁ, L.: Příběhy (ne)obyčejných profesí. Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace. Karolinum, Praha 2014.

VANĚK, M., URBÁŠEK, P.: Vítězové? Poražení? Politické elity a disent v období normalizace. Životopisná interview. Prostor, Praha 2005.

Novinové články

DOLEŽAL, B.: Politické elity zastihl listopad 1989 v nedbalkách. In: E15. [online]. 2014-11-17. [cit. 2014-11-25]. Dostupné z:

<http://nazory.euro.e15.cz/komentare/bohumil-dolezal-politicke-elity-zastihl-listopad-1989-v-nedbalkach-1137102>

HAMPL, S., VINOPAL, J., ŠUBRT, J.: Reflexe novodobých českých dějin, sametové revoluce a současného vývoje v názorech veřejnosti. In: Naše společnost. [online]. 2011, č. 1 [cit. 2014-11-25]. ISSN 2336-1646. Dostupné z:

http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a6842/f11/100132s_Reflexe.pdf

Legenda o revoluci 17. listopadu 1989 je podvrh. Zde jsou fakta! In: Parlamentní listy. [online]. 2014-11-17. [cit. 2014-11-25]. Dostupné z:

<http://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-volicum/Herman-KSCM-Legenda-o-revoluci-17-listopadu-1989-je-podvrh-Zde-jsou-fakta-346151>

HUTKA, J.: Listopad 1989 lidem ukázal, že mohou změnit historii. In: deník.cz. [online]. 2014-11-17. [cit. 2014-11-25]. Dostupné z:

http://www.denik.cz/z_domova/jaroslav-hutka-listopad-1989-lidem-ukazal-ze-mohou-zmenit-historii-20141117.html

KUNŠTÁT, D.: Pluralita paměti a komunistická minulost: Česká veřejnost a její reflexe roku 1989 a polistopadového vývoje. In: *Naše společnost* [online]. 2010, č. 8. [cit. 2014-11-25]. ISSN 1214-438X. Dostupné z:

http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a4007/f11/100113s_Pluralita%20pameti.pdf

PODOBSKÝ, M., BARTUŠKA, V., KNAP, R.: Jakešův zapomenutý rozhovor. In: iDnes.cz [online]. 2009-12-21. [cit. 2014-11-25]. Dostupné z:

http://zpravy.idnes.cz/jakesuv-zapomenuty-rozhovor-jak-mohli-zatknout-havla-ja-se-podivoval-1e5-/zpr_archiv.aspx?c=A091218_162554_kavarna_bos

RUPNIK, J.: O roce 1989: Revoluce, nebo ironie dějin? In: Aktuálně.cz [online]. 2011-11-8. [cit. 2014-11-25]. Dostupné z:

<http://nazory.aktualne.cz/rozhovory/jacques-rupnik-o-listopadu-1989-revoluce-ci-ironie-dejin/r~60402e56640e11e49b26002590604f2e/>

Rozhlasové, televizní a filmové dokumenty

168 hodin [online]. 2009-11-8. [cit. 2014-11-14]. Dostupné z:

<https://www.youtube.com/watch?v=ct8ca1r1Rp4>

1989: Z deníku Ivany A. [film]. Directed by Karel Strachota. Česká republika, 2014.

Měl jsem letenku do Moskvy, prozrazuje „mrtvý student“ z listopadu 89 Ludvík Zifčák [online]. 2014-11-18. [cit. 2014-11-25]. Dostupné z:

<http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/dvacetminut/zprava/1422192>

Poslední šéf StB Alojz Lorenc: V srpnu 1989 jsme působili i na Václava Havla [online]. 2014-11-20. [cit. 2014-11-25]. Dostupné z:

<http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/dvacetminut/zprava/posledni-sef-stb-alojz-lorenc-v-srpnu-1989-jsme-pusobili-i-na-vaclava-havla--1422610>

Připomínáme minulost, aby se už nikdy nemusela opakovat [online]. Festival svobody [cit. 2014-11-25]. Dostupné z:

<https://www.facebook.com/video.php?v=10154882936480038&fref=nf>

Tenkrát [film]. Režie: Robert Sedláček. České republika, 1999.

Webové portály

25 let od Sametové revoluce [online]. Česká televize [cit. 2014-11-25]. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/listopad/z-archivu-ivysilani/>

1989 [online]. Ústav pro studium totalitních režimů [cit. 2014-11-25]. Dostupné z:

<http://www.ustrcr.cz/cs/listopad-1989>

Demokratická revoluce 1989 [online]. Ústav soudobých dějin AV ČR [cit. 2014-11-25]. Dostupné z:

<http://www.89.usd.cas.cz/cs.html>

Za komunismu jsme se měli lépe..!? [online]. [cit. 2014-11-25]. Dostupné z:

<http://www.zakomunistu.cz/>

Znovu 89 [online]. Český rozhlas [cit. 2014-11-25]. Dostupné z:

<http://www.rozhlas.cz/znovu89/radioretro/>